

MOLNÁR KAROLA*

EGY CÉHKORSÓ NYOMÁBAN ADATOK A KECSKEMÉTI KÁDÁROK/BODNÁROK TÖRTÉNETÉHEZ

1. BEVEZETÉS

2015 nyarán, egy Kecskemét belvárosában végzett leletmentő ásatás során egy különleges díszített korszó látott napvilágot. A korszó hasán látható szerszámok és hordó a kádármesterségre, egyúttal egy kádárcéh fennállására utalhatnak, így ezt a tárgyat céhkorszóként határozták meg a feltárók.

A téma már valamelyest túlmutat a régészeti korszakhatáron, de úgy vélem, fontos foglalkoznunk ezzel a tárgytípussal is, mivel írott források hiányában értékes és új adatokat szolgáltat Kecskemét céhes életére vonatkozóan, ezáltal bővíti a város eddigi történetével kapcsolatos ismereteinket.¹

2. A LELŐHELY ÉS A FELTÁRÁS BEMUTATÁSA, A KECSKEMÉT–NAGYKÖRÖSI UTCA 7–9. LELŐHELY

2015. június 2-től 2015. augusztus 10-ig Wilhelm Gábor és Varga Máté régészek vezetésével leletmentő ásatást végeztek a kecskeméti Katona József Múzeum munkatársai Kecskemét–Nagykőrösi utca 7–9. sz. alatt,² ahol egy mélygarázzsal ellátott társasház építésére került sor [1. térkép]. A feltárás 1076 m² nagyságú területet érintett, ahol összesen 30 késő középkori, kora újkori, illetve újkori objektum látott napvilágot [1. tábla 1]. Ezek közül 28 objektum volt vizsgálható. A terület bolygatott volt a korábban itt álló épületek, emésztők és a telek DNy-i részében elhelyezkedő modern pince miatt.³

A régészeti jelenségek a telek É-i és középső sávjában csoportosultak. A feltárt területet viszonylag sűrűn fedték az objektumok, melyek egymástól nagyjából szabályos távolságban helyezkedtek el (gödrök, cölöphelyek, árkok).⁴ Sorraikból kiemelkedik öt kút, melyek közül kettőben ácsolt deszkaszerkezetet (13. és 29. obj.), egyben hordót és ácsolt deszkaszerkezetet (19. obj.) és kettőben hordót és vesszőfonatos szerkezetet (26. és 30. obj.) dokumentáltak, melyek a telken magasan álló talajvíznek köszönhetően őrződtek meg.⁵ Az ásatás során gazdag kerámia- és állatcsontanyag, üvegleletek, fémtárgyak, bőrmaradványok és szerves maradványok (fa, növény és tojás) láttak napvilágot.⁶

2.1. A 3. objektum

A lelőhelyen feltárt kutak kétségtől jelentősek, de a jelenlegi tanulmány szempontjából elsősorban azért fontos őket megemlíteni, mert a sajtóban megjelenő hírek hatására a köztudatban az terjedt el, hogy a most vizsgált korszó az egyikükből került elő. Ez azonban nem igaz, ugyanis a céhkorszó a 3. objektumból, egy szemetesgödörként funkcionáló jelenségből származik [1. tábla 2–3].

A 3. objektum egy sötétszürke foltként jelentkező, négyzetes kialakítású 103×87 cm nagyságú, nagyjából egyenes aljú, 38–43 cm mély, szemetesgödörként használt objektum volt, melynek korát a feltárók a 18–19. századra tették [1. tábla 2–3]. A céhkorszón kívül nagy mennyiségű kerámia, üvegtöredék, továbbá állatcsont került felszínre a gödörből.⁷

* Kecskeméti Katona József Múzeum, mkarola93@gmail.com

¹ Ezúton szeretném megköszönni Wolf Máriaának, egykori tanáromnak és témavezetőmnek, hogy egyetemi éveim alatt bátran fordulhattam hozzá kérdéseimmel, segítségére, türelmére és jó tanácsaira mindig számíthattam.

² Lelőhely-azonosító: 82303.

³ MOLNÁR 2017a, 8.

⁴ MOLNÁR 2017a, 8.

⁵ MOLNÁR 2017b, 131–134.

⁶ MOLNÁR 2017a, 8.

⁷ FELTÁRÁSI DOKUMENTÁCIÓ KKJM 2016.5604, 45.

3. A CÉHKORSÓ

A céhkorsó kívül-belül fehér színű ónmázzal fedett, „körte” formájú kerámiatárgy (KKJM ltsz.: 2015.28.123.). Pereme hiányzik, nyaka és hasa is hiányos. Ép oldalán a nyaka szűk, a hasa széles és öblös, az alja felé pedig hirtelen szűkülő kialakítású [2. tábla 1–4].

Füle ovális átmetszetű szalagfűl, mely a perem alól indul és a hasra támaszkodik. Külső oldalát nyolc darab kék színű vonal díszíti, mely a hason a fül alatti területen is folytatódik nyolc, fokozatosan rövidülő vonalkával. Ezt mindkét oldalon egy-egy rovátkával díszített vonal, két-két indaszerű díszítmény és négy-négy fokozatosan rövidülő kék színű vonal egészíti ki [2. tábla 2]. A váll vonalában kék vonalokból és pontokból kialakított motívum látható [2. tábla 3–4].

A hason zöld növénykoszorúban a kádármesterséghez kapcsolódó eszközök részletei – hordó [3. tábla 1], kétkézvonó/vonókés [3. tábla 3], kádárbunkó [3. tábla 2], körző szára [3. tábla 4] és véső (?) [3. tábla 5] – szerepelnek, sárga és kék színű mázzal festve és barna/fekete színű kontúrral kiemelve [2. tábla 1, 5]. Egy 17. századból származó ábrázoláson, melyen egy kádár és műhelye látható, a műhely falára felakasztva és a padlón ugyanilyen szerszámok figyelhetők meg [4. tábla 4]. A korsón lévő tárgyak körül kicsi, fekete színű, festett „X” jelek vannak, alattuk pedig három barna színű levélből álló levélcsoport látható [2. tábla 1, 5].

Az alj feletti részen, egy körülbelül 2,4 cm széles sávot két kék vonalból, egy sárga sávból és ismét két kék vonalból álló körbefutó minta tölt ki. A talpkorongos kialakítású aljrész külső oldala barnára van festve [2. tábla 1–5]. A tárgy magassága 23,5 cm, fenékmérete 9,6 cm, peremátmérete nem mérhető. Állapota restaurált és részben kiegészített.

Évszám nem olvasható a felületén, néprajzi párhuzamok alapján viszont elképzelhető, hogy ez a mára már hiányzó részen lehetett. A tárgy a 18. század közepére/második felére, esetleg a 19. század elejére datálható.

Érdekességként érdemes megemlíteni, hogy korábban, a mai főtéren (Kossuth tér) végzett ásatások során egy 1692-es évszámmal ellátott habán jellegű korsó már napvilágot látott. A Kossuth tér a most tárgyalt lelőhely közelében helyezkedik el.⁸

A céhkorsó párhuzamai fellelhetők a céhes kerámiákkal foglalkozó szakirodalomban. Formailag hasonló, 1748-as évszámmal ellátott bokályt [4. tábla 1] mutat be Csopor István céhes kerámiákat feldolgozó munkájában.⁹ Ugyan ebben a kötetben található egy díszesebb, 1799-es évszámmal ellátott, de formailag szintén a kecskeméti korsóhoz hasonlító darab [4. tábla 2].¹⁰ Díszítés tekintetében pedig fontos megemlíteni a céhtálakat és tányérokat is [4. tábla 3], melyeken hasonló elrendezésben szerepelnek a kádárok attribútumai, mint ahogyan a korsókon/bokályokon megfigyelhető.¹¹

4. A CÉHES MINDENNAPOK HASZNÁLATI TÁRGYAI ÉS A CÉHEK ÜNNEPEI

Jelen tanulmányban a terjedelmi korlátok miatt nem kívánok a céhek kialakulásának történetével, gazdasági háttérükkel, illetve belső szabályzataikkal foglalkozni, sokkal inkább a mindennapi életükben helyet kapó ünnepi alkalmakra fókuszálok, ahol a tulajdonukat képező díszesebb kerámiatárgyaik is terítékre kerültek.

A céhek a hagyományos kézművesség érdekvédelmi szervezeteinek számítottak, melyek szabályzataikkal az élet szinte minden területét irányítani kívánták. Szigorú elvárásaiknak köszönhetően sokáig garantálni tudták a jó minőségű, magas színvonalú termékeket. Hazánk területén a céhek virágkora a 17–19. század közötti időszakra tehető. A 17. század előtti időkről viszonylag kevés írott forrás maradt fent velük kapcsolatban, de ez nem zárja ki annak lehetőségét, hogy már korábban is működtek.¹² Az 1872-es új ipartörvényig a magyarországi „iparok” kézműves jellegűek voltak,¹³ amit a céhek jelenléte erősített. Fennállásuknak leginkább a mezővárosok gazdasági környezete kedvezett.¹⁴

A céhek mindennapi életét és ünnepeiket tükrözik a használatukban lévő tárgyak, melyek közé a céhládán, pecséten, behívótáblán, zászlókon túl a közös ünnepeken használt díszes, borivásra alkalmas kancsók/korsók és étkezéshez használt tálak/tányérok is hozzátartoztak. A nyugat-európai céhedények többnyire ezüstből vagy ónból készültek, míg a Kárpát-medencében egyfajta helyi jellegzetességként a céhek kerámiaedényeket használtak. Ezeken az edényeken

⁸ Biczó 1976, 356.

⁹ CSUPOR 2010, 105.

¹⁰ CSUPOR 2010, 111.

¹¹ CSUPOR 2010, 77, 120, 140.

¹² CSUPOR 2010, 6.

¹³ Az 1872-es új ipartörvény után a kézművesek már nem céhekben, hanem ipartestületekben dolgoztak (CSUPOR 2010, 8).

¹⁴ CSUPOR 2010, 6.

(korsók, kancsók, tálak) az adott mesterséget űző céhekre jellemző használati tárgyak, szerszámok (attribútumok), továbbá évszámok és rövid mondatok kaphattak helyet.¹⁵ Ezek a tárgyak egyben az összetartozás szimbólumai is voltak.¹⁶

A kerámia edénykészletek a közös ünnepeken tartott lakomák mellett a legény és a mesterré avatáson játszottak kiemelkedő szerepet. A gyakorlat a mesterré avatás esetében az alábbi volt: a remekmunka elkészítése és elfogadása után az új mesternek meg kellett vendégelnie a többi mestert,¹⁷ az elkövetkezendőkben pedig egészen addig, amíg nem került sor új mester beavatására, neki mint szolgálómesternek kellett felszolgálnia a bort az összejövetelek során.¹⁸ A Kecskeméten működő kovács céhhez kapcsolatban pontos leírás maradt fenn arról, hogy a mestermunka elfogadása és 4 magyar forint befizetése után az új mesternek milyen ételeket kellett felszolgálnia a mesterré avatást követő lakomán (avagy mesterasztalt kellett adnia): „az új mester főzessen hat tál étket. Első tál étel legyen káposztás hús egy disznó órájával egészen fejestül, mely között legyen négy koncz. Második tál éték tyúk édes lével, melyben legyen tíz tyúk. Negyedik tál éték fekete lé, négy jó kövér malaczczal. Ötödik tál éték sült: két jó öreg kövér felsár pecsenye és két jó öreg malacz töltve: ugyanazon sült mellett legyen két béles, egyik mazsola szőlővel, másik rizskásával tölt. Hatodik gyümölcs tál éték, ugymint perez, dió, mogyoró elegendő. És mindezek mellé az eledelek mellé az új mester azon a napon elegendő bort, olyant, valamelyet az kovács mesterek szeretnek, tartozik adni.”¹⁹

Nemcsak a céhek, hanem az úgynevezett legénytársaságok is rendelkeztek ilyen edénykészlettel. Ezek a társaságok a felszabadított inasok (legények) érdekvédelmi szervezetei voltak, és működésük nagyon hasonlított a céhekére. Élükre a céh delegált egy mestert vezetőnek, vagy maguk választottak egy atyamestert, aki őrizte a társádat és a korszót. Ugyancsak a céh választott két bejárómestert a legénytársaság ellenőrzésére, de a tényleges vezető a legények közül kikerülő dékán volt.²⁰ A legényavatás során a felszabaduló inas a társphár adás szokása révén vált a társaság teljes jogú tagjává (legénnyé). Az ital és a lakoma költsége is az avatásra várót terhelte.²¹ Az avatás során a korszóból megtöltöttek egy poharat borral, melyet a legénnyé avatandónak ki kellett innia. Ivás közben két legény egy tányért tartott az ivó álla alá, mivel egy csepp ital se vesztetett kárba. Az avatás és italozás közben áldomásokat mondtak, általában hármat – egyet a királyra, egyet a városra és egyet a céhre –, melyekre külön-külön poharat kellett üríteni, viszont a sor általában nem állt meg háromnál.²²

A céhkorszóknak mindezekén túl a céhmesterválasztó gyűlések után rendezett lakomákon volt még fontos szerepe. Az étkezés során a korszóból töltötték meg a körbejáró poharakat. A bort szigorúan tilos volt kiönteni, a kiürült korszót pedig a szolgálómesternek vagy a legifjabb mesternek kellett újratöltenie, továbbá az ő feladata volt a lakoma után az ittas mesterek hazakísérése is. Így az eggyé tartozás ünnepei sokszor csaptak át féktelen ivászatba, melyeknek Mária Terézia rendeleti úton próbált gátat szabni.²³

4.1. Kádarcéhek edényei

A kádár, bodnár vagy pintér foglalkozások ugyanannak a mesterségnek a megnevezésbéli variánsai. A kerámiakon szereplő hordó vagy körző egyértelműen utal a kádárokkal való kapcsolatra. További attribútumaik a vonókés (kétkézvonó), a fabunkó (kádárbunkó), a véső, a hajítófa vagy hajtófa és a fűrész, melyek a korszók hasán vagy a tányérok tükrében láthatóak. Érdekes, hogy a kádarcéhek tárgyi emlékei között viszonylag nagyobb számban fordulnak elő a tálak és tányérok.²⁴

5. KÁDÁR, BODNÁR, PINTÉR VAGY BOGNÁR?

A kádárok, bodnárok és pintérek hordókat, kádakat és faedényeket készítő mesterek. A bodnárok és a pintérek talán annyiban különböznek a kádároktól, hogy ők puhafával dolgoznak és kisebb méretű faedényeket [5. tábla 1], míg a kádárok keményfából nagyobb méretű tárgyakat, hordókat és kádakat készítenek [4. tábla 4; 5. tábla 2]. A

¹⁵ CSUPOR 2010, 7.

¹⁶ NAGYBÁKAY 1965, 139.

¹⁷ Ezt nevezik társphárnak is (CSUPOR 2010, 7).

¹⁸ CSUPOR 2010, 7.

¹⁹ HORNYIK 1927, 85–86. Vö. Kovács céhlevél 1653.

²⁰ CSUPOR 2010, 7–8.

²¹ NAGYBÁKAY 1965, 139–140.

²² CSUPOR 2010, 8.

²³ CSUPOR 2010, 8.

²⁴ CSUPOR 2010, 21–22.

hordódongákat kezdetben hánccsal, fűzfavesszővel vagy kötéllel erősítették össze [4. tábla 4], melyet a 19. században a fémabroncs váltott fel.²⁵ Mesterségük különösen a nagy múltú borvidékek településein virágzott (Eger, Miskolc, Tokaj vidéke, Erdély és a Felvidék).²⁶

A bogsnárok a kerék, illetve kocsigyártók voltak, akik a szekerek, kocsik, szánok fa alkatrészeit készítették el [5. tábla 3].²⁷

6. KECSKEMÉT CÉHEI

Egy város fejlettségének és központi szerepének egyik fontos indikátora a céhek jelenléte/működése az adott településen. Kecskeméttel kapcsolatban nem maradtak fenn céhszervezetre utaló írott források a török hódoltságot megelőző időszakból. A városban működő és tevékenykedő mesteremberekre a kutatók az 1546-os török defterben szereplő családnevekből próbálnak következtetni.²⁸ Természetesen ebben rejlik hibalehetőség, mivel a vezetéknevek nem mindig egyeztek meg a nevet viselő foglalkozásával. Ettől eltekintve ekkor már dolgozhatott a városban ács, borbély, dézsarakó, kenyeres, kovács, kutas, mészáros, molnár, ötvös, rámás, süveges, szabó, szíjgyártó, szűcs, tímár és varga is.²⁹

A 16–17. századból, a török korból már rendelkezünk írott emlékekkel, melyekben céhekre utaló iratok, céhlevelek is fellelhetők. Ebben az időszakban hat céh tudott kiváltságlevelet szerezni. A céhek alapítására vonatkozóan a földesúr beleegyezésére is szükség volt, s ez a körülmény némileg késleltethette a fejlődést.³⁰ 1557-ben az első az aranyművesek/ötvösök voltak, akik Szegedről érkeztek Kecskemétre, Ötvös Benedek, Ötvös Sebestyén és Ötvös Imre vezetésével. 1559-ben a szűcsök, majd 1585-ben a szabók³¹ hozták létre céheiket. Őket 1642-ben a szappanosok, 1653-ban a kovácsok és 1656-ban a csizmadiák követték a sorban.³² A 18. század során mindegyik céh a szabályzata megújítására vagy új szabályzat átvételére, illetve ismételt megerősítésére kényszerült.³³

A törökök kiűzése után megszorodott a céhek száma Kecskeméten. Elsőként a borbélyok (1716-ban kezdeményezték és 1723-ban kaptak megerősítést), majd a szíjgyártók (1724) és a takácsok (1725-ben fogadta el Koháry Ferenc a szabályzatukat, melyet Mária Terézia 1767-ben erősített meg) hoztak létre céhet. 1742-ben az asztalosok és a lakatosok,³⁴ egy évvel később, 1743-ban a gombkötők, 1779-ben pedig a kőművesek és az ácsok szerveződtek céhekbe.³⁵ Később a molnárok (1817), a tímárok (1818) és a cipészek (1829) is megalapították céheiket. A kerékgyártók 1785-től folyamatosan kérvényezték a céh alapításához való hozzájárulást, de még 1845-ben is kérvényt kellett benyújtaniuk ez ügyben.³⁶ Az utolsó céhszabályzat megerősítésre 1828-ban került sor, ekkor az ácsok és a kőművesek folyamodtak megújított céhszabályzatuk megerősítéséért.³⁷

Ezek a mesterségeken kívül természetesen más szakmákat is űztek a városban. Ezek a kézművesek vélhetően alacsony létszámban voltak jelen, és nem volt elég anyagi erejük egy önálló céh létrehozására, ezért vagy más városok céheibe tartozhattak, de Kecskeméten dolgoztak, vagy pedig nem tartoztak egyetlen szervezetbe se, és szabályzat nélkül űzték mesterségüket.³⁸ 1815-ben Pest-Pilis-Solt vármegye kívánságára összeállították azoknak a kecskeméti mesterembereknek a névsorát, akik más városok céheinek voltak tagjai. A bádgosok, postások, óráskok, kapcakötők, nyereggyártók, könyvkötők, kéményseprők és üvegesek pesti céhhez, a mézeskalácsosok, rézművesek, tűkészítők budai céhhez, az esztergályosok pesti és budai céhhez, a kötélgyártók pesti, illetve szegedi céhhez, a kalaposok pedig a budai, a kassai és a veszprémi céhhez tartoztak.³⁹

²⁵ VINOPEDIA – kádár.

²⁶ KÓSA 1979, 703–705.

²⁷ KÓSA 1980, 154–155.

²⁸ IVÁNYOSI-SZABÓ 2002a, 111.

²⁹ IVÁNYOSI-SZABÓ 2002a, 139–140.

³⁰ IVÁNYOSI-SZABÓ 2002b, 421–422.

³¹ A szűcsök és a szabók 1559-ben közösen kaptak céhlevelet, de megerősítésére 100 évet kellett várniuk. Időközben a szabók 1585-ben különváltak és önálló céhet alapítottak, de ennek megerősítését csak a 17. század közepén kapták meg Wesselényi Ferenc nádortól (IVÁNYOSI-SZABÓ 2002b, 422).

³² SÁROSI 2016, 198–199.

³³ IVÁNYOSI-SZABÓ 2002b, 422.

³⁴ A lakatosok hosszú ideig a kovácsokkal voltak egy szervezetben. 1742-ben tudtak önállósulni Ruz Mihály főcéhmester vezetésével. Céhlevelüket Koháry András erősítette meg. Hozzájuk tartoztak a puskaművesek, a sarkantyúsok és az óráskok is (IVÁNYOSI-SZABÓ 2002b, 422–423).

³⁵ IVÁNYOSI-SZABÓ 2002b, 422–423.

³⁶ IVÁNYOSI-SZABÓ 2002b, 423.

³⁷ SZABÓ 1933, 26.

³⁸ IVÁNYOSI-SZABÓ 1998, 335. Vö. BKMÖL Tjk 1792. 11. sz.

³⁹ SZABÓ 1933, 19.

7. A KECSKEMÉTI KÁDÁROK

A Kecskeméten dolgozó kádárokról vagy bodnárokról nagyon kevés írott adat áll rendelkezésre. A levéltári iratanyag nagy része a II. világháború során egy bombatalálat miatt megsemmisült, így a háború előtt keletkezett várostörténeti munkákban hivatkozott források egy része ma már nem vizsgálható. A 19–20. században biztosan több mester is dolgozott a városban, mivel Szabó Kálmán, az egykori múzeumigazgató a múzeum néprajzi gyűjteménye számára helyi kádároktól vásárolt hordókat és szerszámokat.⁴⁰ A Kecskemét környékén zajló szőlőtermesztés és borkészítés, később a jelentőssé váló sör- és szeszesitalgyártás is igényelte a hordókat mint tárolóeszközöket, továbbá a hordókban tárolhattak gabonát, de akár mézet is. A kutatást nehezíti, hogy a források és várostörténeti munkák sokszor nem tesznek különbséget kádár, bodnár vagy pintér között. Gyakran keverik az elnevezéseket, leginkább bodnárként vagy pintérként leheljük fel őket az írott emléktanyagban.

Ahogy már említettem, a török hódoltság korát megelőző időszakból nem rendelkezünk céhekre, kézművesekre utaló írott forrásokkal. Az 1546-os és az 1559-es török defterek⁴¹ nyújthatnak némi támpontot az ekkor a városban dolgozó kádárokkal kapcsolatban. Az adóösszeírásban szereplő dézsarakó vezetéknev utalhat rájuk, mely név mögött talán egy mestervizsgát nem tett kádár/bodnár rejtőzhet.⁴² Ezekben a forrásokban egy Dézsarakó vezetéknevű személy szerepel, akit az 1546-os összeírás Dézserikó Zsigmondként, az 1559-es Dézsarakó Zsigmondként nevez meg. Természetesen itt is számolnunk kell azzal a lehetőséggel, hogy a vezetéknev nem jelenti egyben a foglalkozás típusát is.⁴³ Hornyik János Kecskemét történetét feldolgozó munkájában városi jegyzőkönyvekre hivatkozva leírja, hogy ezekben már szerepelnek a felsorolt iparosok között bodnárak is, akik helybeli lakosok voltak.⁴⁴ Elképzelhető, hogy ekkor még a kis létszámukból fakadóan önálló mesterekként dolgoztak és nem szerveződtek céhekbe,⁴⁵ vagy más városban található céhek tagjaiként dolgoztak Kecskeméten. Ezzel kapcsolatban nem található igazán hiteles, pontos adat.

A 18–19. századra vonatkozóan már a kecskeméti adórajstromokból értesülhetünk a városban dolgozó, adófizetésre kötelezett bodnárokról/kádárokról/pintérekéről. 1757-ben három pintér, 1780-ban öt pintér és négy bodnár, 1840-ben négy kádár szerepel a listákon.⁴⁶ Szabó László 1933-ban megjelent, Kecskemét céheit bemutató munkájában a pintér céh számadó- és jegyzőkönyveire hivatkozva leírja, hogy a 18. században viszonylag nagyszámú pintér/bodnár dolgozott a városban. 1780-ban 20, 1801-ben 35, 1815-ben pedig 33 fő. Ő nem tett különbséget a két mesterség között.⁴⁷

A kecskeméti magisztrátus 1712–1811 között keletkezett jegyzőkönyveinek vizsgálata során három bodnárokkal/kádárokkal foglalkozó bejegyzést találtam. Egy 1792-ben keletkezett bejegyzés említi először a bodnárokat és kerékgyártókat céh alapításával kapcsolatban: „A bodnárak és kerékgyártók még II. József idejében céhbéli privilégiumért folyamodtak, amit akkor félre tettek, mivel tanult mesterségét úgymint mindenki szabadon folytathatta. De hogy most a céhek ismét privilégiumaikhoz tartják magukat, sem inast, sem legényt nem tudnak kapni, mert azokat más céhnél újabb tanulási időre kötelezik. Ezért újból kérik szabadalmukat.”⁴⁸ Egy 1809. február 14-én keletkezett bejegyzésből pedig megtudhatjuk az előjárójuk nevét is: „Céhek, más városbeliek példájára, a tanácsstagok közül, egy-egy Comissariust kértek magoknak, a jó Rendnek szorosabban leendő megtartására és felállítására. Ezek ki is jelöltetnek: Szabó céhnél: Ladányi Gergely [...] Bodnár céh: ifj. Kis Pál [...]”⁴⁹ A harmadik bejegyzés tulajdonképpen egy, az 1746–1758. évi jegyzőkönyvek tartalomjegyzékéből származó adat, mely szerint a 172. lapon az szerepel, hogy: „Anna Sophia Vipacherin, Jancske György kádár özvegye eladja házáat, mely a német asztalos szomszédságában van, Wimmer József kádárnak.”⁵⁰ Ezek az adatok is megerősíteni látszanak azt, hogy a bodnár/kádár céh alapítása a 18. század végén történhetett, továbbá, hogy már 1840 előtről is ismerünk név szerint kádárokat. Viszont ilyen csekély számú adat alapján nem lehet eldönteni pontosan, hogy a bodnár és a kádár mesterségek között volt-e különbség, vagyis különböző szakmáknak tekintették-e őket, vagy a forrásokban egymás szinonimájaként szerepelnek

⁴⁰ Hajagos Csaba történeti-néprajzi osztályvezető (KKJM) és Bezsényi Ádám gyűjteménykezelő (KKJM) szóbeli közlése.

⁴¹ KÁLDY-NAGY 1977, 173–178; KÁLDY-NAGY 1985, 347–350.

⁴² IVÁNYOSI-SZABÓ 2002a, 139–140.

⁴³ KOCSIS 2002, 208.

⁴⁴ HORNÍK 1861, 166.

⁴⁵ Erre utalhat egy későbbi időszakban, 1792-ben keletkezett bejegyzés, amely a városi magisztrátus jegyzőkönyveiben maradt fenn, s amely szerint a bodnárak és kerékgyártók szabadon üzhették szakmájukat (IVÁNYOSI-SZABÓ 1998, 335. Vö. BKMÖL Tjk 1792. 11. sz.).

⁴⁶ IVÁNYOSI-SZABÓ 2002b, 423–424.

⁴⁷ SZABÓ 1933, 30.

⁴⁸ IVÁNYOSI-SZABÓ 1998, 335. Vö. MNL BKML Tjk 1792. 11. sz.

⁴⁹ IVÁNYOSI-SZABÓ 1998, 419. Vö. BKMÖL Tjk 1809. 149. sz.

⁵⁰ IVÁNYOSI-SZABÓ 1998, 12.

és ugyanazt a szakmát jelölik az elnevezések. Jelen tanulmányban ezen okokból kifolyólag én is egyként kezeltem a két mesterséget.

8. ÖSSZEGZÉS

A kecskeméti kádárokkal/bodnárokkal kapcsolatban eddig elenyésző adat állt rendelkezésünkre. A kevés hozzájuk köthető írott forrás meglehetősen szűkszavú, így szükségesnek tartom jelen tanulmányt a későbbiekben egy részletes levéltári kutatással kiegészíteni. Valószínűnek tűnik, hogy már a 16. századtól folyamatosan dolgoztak a városban,⁵¹ de céhalapításukra valamikor a 18. század végén (talán 1792-ben) kerülhetett sor.⁵² A 19. század elején már működött a szervezetük, mivel egy elöljárójuk neve ismert ebből az időszakból,⁵³ viszont sem az alapítólevelük, sem a tagnévsoruk nem maradt fenn az utókor számára, valamint ez idáig tárgyi hagyaték (például zászló, pecsét) sem volt hozzájuk köthető. Ez utóbbi tekintetében jelentett változást a 2015-ben végzett leletmentő ásatás, amikor a 3. objektumként dokumentált hulladéktároló gödörből egy kádárok eszközeivel (attribútumaival) díszített korsó került a felszínre. A motívumok és a néprajzi szakirodalomban található párhuzamok alapján a korsó céhkorsóként határozható meg, így a Kecskeméten fennálló kádár/bodnár céhhez most már tárgyi hagyaték is köthető.

Adattári anyagok

FELTÁRÁSI DOKUMENTÁCIÓ KKJM 2016.5604 = Kecskemét-középkori településmag régészeti lelőhely feltárása. Kecskemét–Nagykőrösi utca 7–9. (4087 hrsz.) alatt épülő üzlet, lakó és irodaház építése. Feltérési dokumentáció. KKJM Rég. Ad. 2016.5604.

Irodalom

- BICZÓ 1976 = Biczó P.: Jelentés a Kecskemét–Kossuth téren végzett ásatásról. *Cumania* 4 (1976), 329–360.
- CSUPOR 2010 = Csopor I.: *Céhes kerámiák – Guild pottery*. [Catalogi Musei Ethnographiae 16., A Néprajzi Múzeum Tárgykatalógusai 16.] Budapest 2010.
- HORNYIK 1861 = Hornyik J.: *Kecskemét város története oklevéltárral* II. Kecskemét 1861.
- HORNYIK 1927 = Hornyik J.: *Kecskemét város gazdasági fejlődésének története*. [Kecskemét th. város múzeumának kiadványai I.] Kecskemét 1927.
- IVÁNYOSI-SZABÓ 1998 = Iványosi-Szabó T. (szerk.): *A kecskeméti magisztrátus jegyzőkönyveinek töredékei* II. (1712–1811) [Forrásközlemények II.] Kecskemét 1998.
- IVÁNYOSI-SZABÓ 2002a = Iványosi-Szabó T.: Kecskemét története 1541-ig. In: *Kecskemét története 1849-ig*. Szerk.: Bárh J. Kecskemét 2002, 89–171.
- IVÁNYOSI-SZABÓ 2002b = Iványosi-Szabó T.: Kecskemét a kései feudalizmus korában (1686–1849). In: *Kecskemét története 1849-ig*. Szerk.: Bárh J. Kecskemét 2002, 229–729.
- KÁLDY-NAGY 1977 = Káldy-Nagy Gy.: *A budai szandzsák 1559. évi összeírása*. [Pest megye múltjából 3.] Budapest 1977, 173–178.
- KÁLDY-NAGY 1985 = Káldy-Nagy Gy.: *A budai szandzsák 1546–1590. évi összeírásai. Demográfiai és gazdaságtörténeti adatok*. [Pest megye múltjából 6.] Budapest 1985, 347–350.
- KOCSIS 2002 = Kocsis Gy.: Kecskemét története a Török Hódoltság idején. In: *Kecskemét története 1849-ig*. Szerk.: Bárh J. Kecskemét 2002, 173–227.
- MOLNÁR 2017a = Molnár K.: *Adatok a középkori és kora újkori Kecskemét vízgazdálkodásához. Kutak a Nagykőrösi utca 7–9. lelőhelyről*. Szakdolgozat. Kézirat. Szeged 2017.
- MOLNÁR 2017b = Molnár K.: Kecskemét-Nagykőrösi utca 7–9. lelőhely kútjainak vizsgálata. Adatok a késő középkori–kora újkori kutak vizsgálatához. *AUSZ Acta Iuvenum* 3 (2017), 129–151.
- NAGYBÁKAY 1965 = Nagybakay P.: Veszprémi és Veszprém megyei céhkorsók. *VMMK* 4 (1965), 139–204.

⁵¹ HORNYIK 1861, 166.

⁵² IVÁNYOSI-SZABÓ 1998, 335. Vö. BKMÖL Tjk 1792. 11. sz.

⁵³ IVÁNYOSI-SZABÓ 1998, 419. Vö. BKMÖL Tjk 1809. 149. sz.

SÁROSI 2016 = Sárosi, E.: *Deserting villages–Emerging market towns. Settlement dynamics and land management in the Graet Hungarian Plain 1300–1700*. [Archaeolingua Series Minor 39.] Budapest 2016.

SZABÓ 1933 = Szabó L.: *Kecskemét város iparos céhei – Gazdaságtörténeti értekezés*. Kecskemét 1933.

Webirodalom

KÓSA 1979 = Kósa L.: Kádár, bodnár, pintér. In: *Magyar Néprajzi Lexikon* II. Főszerk. Ortutay Gy. Budapest 1979.
<http://mek.niif.hu/02100/02115/html/2-1751.html> (a letöltés dátuma: 2019.03.03.)

KÓSA 1980 = Kósa L.: Kerékgyártó, bognár, kerekes. In: *Magyar Néprajzi Lexikon* III. Főszerk. Ortutay Gy. Budapest 1980.

<http://mek.niif.hu/02100/02115/html/3-325.html> (a letöltés dátuma: 2019.03.03.)

NN 1425a = <https://hausbuecher.nuernberg.de/75-Amb-2-317-25-r>
(a letöltés dátuma: 2019.03.12.)

NN 1425b = <https://hausbuecher.nuernberg.de/75-Amb-2-317-11-v>
(a letöltés dátuma: 2019.03.12.)

NN 1425c = <https://hausbuecher.nuernberg.de/75-Amb-2-317-10-v>
(a letöltés dátuma: 2019.03.12.)

NN 1642 = <https://hausbuecher.nuernberg.de/75-Amb-2-317b-122-r>
(a letöltés dátuma: 2019.03.12.)

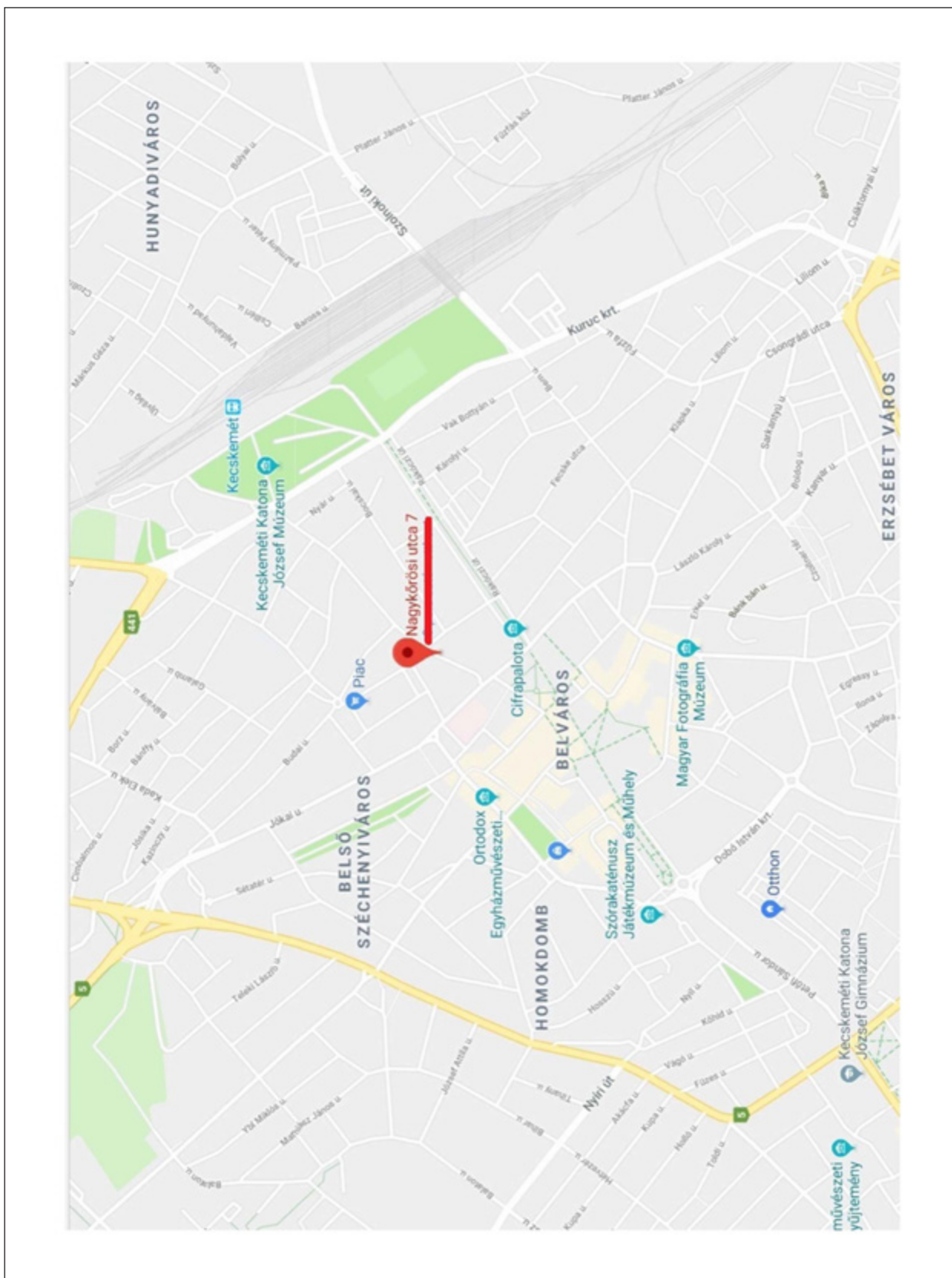
VINOPEdia = <http://vinopedia.hu/kadar>
(a letöltés dátuma: 2019.03.03.)

KAROLA MOLNÁR

The discovery of a guild jug New data on the coopers' guild in Kecskemét

A remarkable vessel was found by the archaeologistst in an early modern - modern pit in the summer of 2015, during an archaeological excavation at site Kecskemét–Nagykőrösi Street No. 7–9. This fragmentary vessel or jug is covered with white glaze and decorated with blue, green and yellow or brown ornaments. On the front side of the vessel a set of cooper tools are depicted. According to the tools and the ethnographic data, it is justified to suppose that this jug was the property of the coopers' guild.

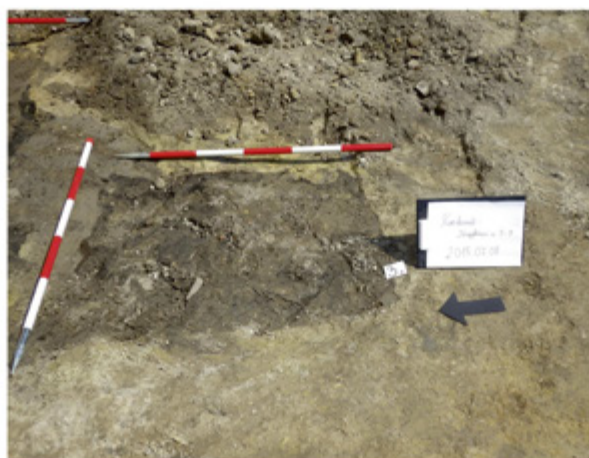
There are no data about guilds in Kecskemét from before the period of the Ottoman conquest. In the 16th and 17th centuries, only six guilds were established by issuing their regulations: that of the goldsmiths, the furriers, the tailors, the soap makers, the blacksmiths and the bootmakers. The activity of coopers in Kecskemét is testified by only a few evidences, some sparse data or documents. Though they had probably been working in the city continuously since the 16th century, they established their guild only in the 18th century (probably in 1792). Their guild certainly existed by the beginning of the 19th century, even the name one of the leading master is known. However, no regulation, no list of the members, and no artifacts (seal, flag, guild chest, guild pottery) have survived. This makes the discovery of the guild jug unearthed at the Kecskemét–Nagykőrösi Street No. 7–9 especially significant: finally an object can be connected to the coopers in Kecskemét.

1. térkép: Kecskemét–Nagykőrösi utca 7–9. lelőhely elhelyezkedése a mai belvárosban

1

2

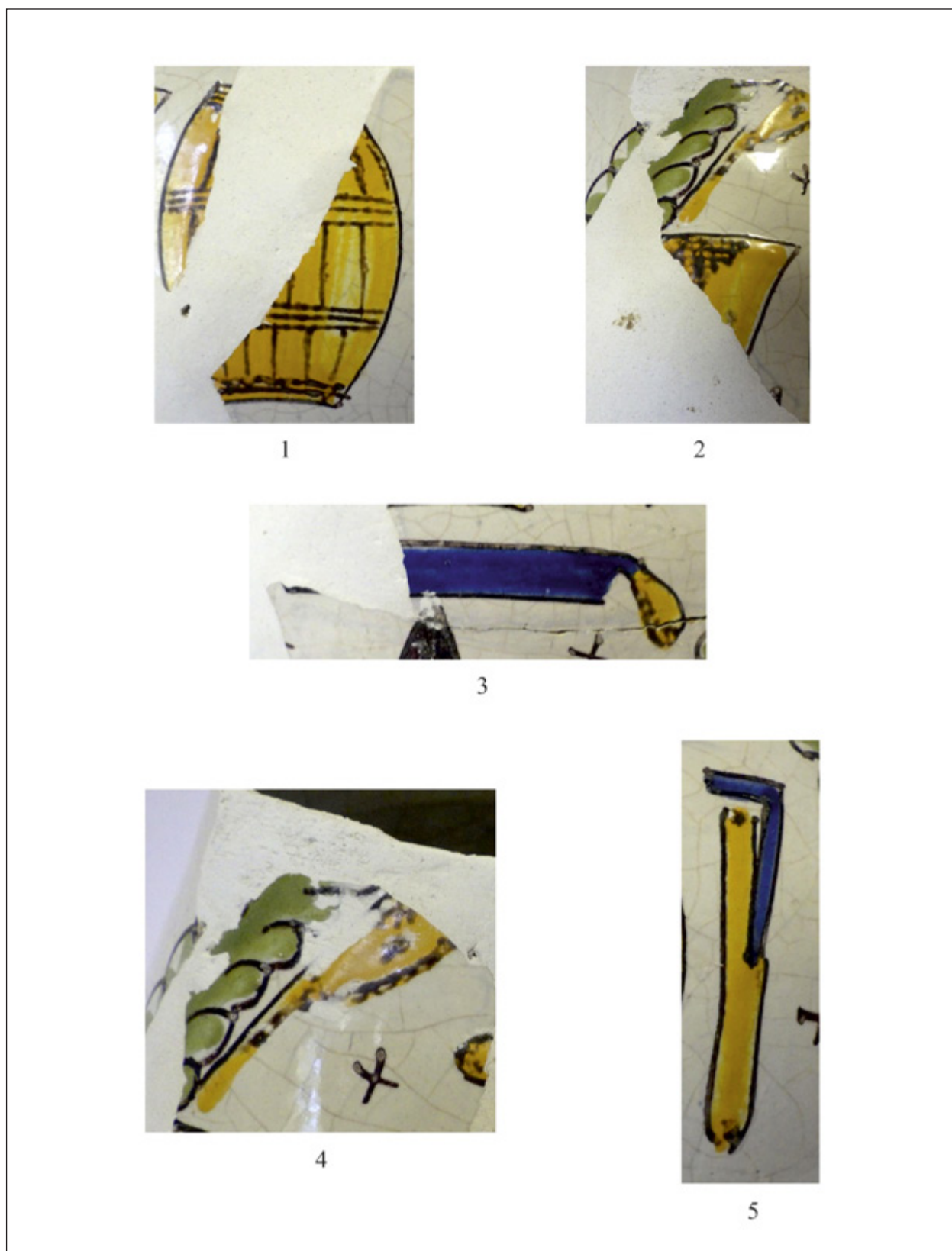

3

1. tábla: 1.: Kecskemét–Nagykőrösi utca 7–9. lelőhely a feltárás befejezésekor (fotó: Varga Máté);
2.: A 3. objektum foltfotója (fotó: Varga Máté);
3.: A 3. objektum felszínfotója (fotó: Varga Máté)

2. tábla: 1.: A korsó előnézetből; 2.: A korsó hátnézetből; 3.: A korsó bal oldala; 4.: A korsó jobb oldala; 5.: A korsó díszítése (fotók: Molnár Karola)

3. tábla: 1.: A hordó részlete; 2.: A kádárbunkó részlete; 3.: A kétkézvonó részlete; 4.: A körző részlete; 5.: A véső (fotók: Molnár Karola)

1

2

3

4

4. tábla: 1.: Bokály, kádár (bodnár) céhé 1748-as évszámmal (CSUPOR 2010, 105); 2.: Nagybokály, kádár (pintér) céhé 1799-es évszámmal (CSUPOR 2010, 111); 3.: Tál, kádár (bodnár) céhé (CSUPOR 2010, 77), 4.: Kádár és kádárszerszámok (NN 1642)

1

2

3

5. tábla: 1.: Középkori bodnár (NN 1425a); 2.: Középkori kádár (NN 1425b);
3.: Középkori kerégyártó/bognár (NN 1425c)